

Stanovisko Úradu verejného zdravotníctva SR.

Európske centrum pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC) vydalo technickú správu [„Considerations related to the safe handling of bodies of deceased persons with suspected or confirmed COVID-19“](#).(pdf)

Cieľom uvedeného dokumentu je podporiť pripravenosť verejného zdravotníctva pri plánovaní aktivít týkajúcich sa bezpečného zaobchádzania s telami zosnulých osôb s podozrením na ochorenie alebo s potvrdeným ochorením COVID-19: v mieste úmrtia, počas prepravy, skladovania a prípravy pred pohrebom / kremáciou a počas pohrebu / kremácie.

Uvedený dokument uvádza v súvislosti so zaobchádzaním s ľudskými pozostatkami zosnulých osôb s ochorením COVID-19 nasledovné odporúčania:

Doposiaľ neexistujú žiadne dôkazy o prenose SARS-CoV-2 počas manipulácie s telami zosnulých osôb. Potenciálne riziko prenosu v súvislosti s manipuláciou s telami zosnulých osôb s podozrením na ochorenie alebo s potvrdeným ochorením COVID-19 sa považuje za nízke, pričom môže súvisieť s:

- priamym kontaktom s ľudskými pozostatkami alebo telesnými tekutinami, v ktorých je vírus prítomný
- priamym kontaktom s kontaminovanými predmetmi.

Keďže SARS-CoV-2 v životaschopnom stave môže na povrchoch pretrvávajúť niekoľko dní [7], je možné, že pretrváva aj na mŕtvych telách. Preto by osoby, ktoré nemajú osobné ochranné prostriedky (OOP), mali minimalizovať svoj kontakt s takýmto telom len na nevyhnutnú mieru. Osoby, ktoré sú v priamom kontakte s mŕtvymi s podozrením na ochorenie alebo s potvrdeným ochorením COVID-19, by sa mali chrániť pred vystavením infikovaným telesným tekutinám, kontaminovaným objektom alebo iným kontaminovaným environmentálnym povrchom nosením vhodných OOP. Minimálne požiadavky na OOP zahŕňajú rukavice a vode-odolný plášť s dlhými rukávami.

Pri bežnej manipulácii sa riziko spojené s prenosom kvapôčok alebo aerosólu z dýchacích ciest zosnulého považuje za nízke. Naopak, postupy, pri ktorých dochádza počas pitvy k tvorbe aerosólu alebo postupy, pri ktorých dochádza k rozstrekovaniu tekutín znamenajú vyššie riziko a vyžadujú použitie vhodných OOP, napr. ochrana očí a respirátory s tvárovým filtrom kategórie 2 alebo 3 (FFP2, FFP3).

Príprava na mieste úmrtia

Starostlivosť o telo po smrti

Starostlivosť o telo po smrti sa týka prípravy zosnulého bezprostredne po smrti a pred jeho prepravou. Medzi účastníkov tohto procesu najčastejšie patria: zdravotnícky personál, rodinní príslušníci / smútiaci a príslušníci cirkví. Riziká prenosu počas tohto procesu súvisia najmä s priamym kontaktom s ľudskými pozostatkami alebo telesnými tekutinami, v ktorých je vírus prítomný alebo prostredníctvom kontaminovaných predmetov alebo povrchov v mieste starostlivosti o zosnulého.

- štandardné a neinvazívne postupy prípravy ľudského tela akými je česanie, čistenie a umývanie sa môžu vykonávať s využitím štandardných bezpečnostných opatrení a OOP, ktoré

bránia prenosu prostredníctvom priameho kontaktu. Medzi minimálne požiadavky patria rukavice a vode-odolný plášť s dlhými rukávami.

- Ak sa majú do tejto činnosti zapájať osoby, ktoré nie sú vyškolené v používaní štandardných bezpečnostných opatrení a OOP (napr. členovia rodiny, smútiaci a náboženský činitelia), personál im musí v tomto smere poskytnúť odbornú pomoc. V prípade obmedzenej dostupnosti OOP alebo nedostatku personálu, ktorý zabezpečí dohľad nad návštevníkmi pri používaní OOP, je potrebné zvážiť obmedzenie priameho fyzického zapojenia iných ako zdravotníckych pracovníkov do rozsahu, ktorý je prijateľný.

Príprava na transport zosnulého

Zamestnanci vykonávajúci zabalenie tela pred prepravou by mali používať vhodné OOP, aby tým minimalizovali vystavenie infikovaným telesným tekutinám, kontaminovaným predmetom a iným kontaminovaným povrchom v okolitom prostredí. Navrhovaným súborom OOP pre zamestnancov zodpovedných za ukladanie tela do transportného vaku sú rukavice a vode-odolný plášť s dlhými rukávami.

Čistenie okolitého prostredia a nakladanie s odpadom v mieste úmrtia

- Odporúča sa vykonať bežné upratovanie, po ktorom nasleduje dezinfekcia. Personál vykonávajúci upratovanie by mal používať nemocničné dezinfekčné prostriedky pôsobiace proti vírusom. Ak je takýchto dezinfekčných prostriedkov nedostatok, môže sa dekontaminácia vykonať 0,1% chlórnanom sodným (riedenie 1:50, ak sa použije bielidlo pre domácnosť v počiatočnej koncentrácii 5%), hoci nie sú dostupné žiadne údaje o účinnosti tohto dezinfekčného prostriedku proti SARS-CoV-2 [9]. Ak je pravdepodobné, že by povrch mohol byť poškodený chlórnanom sodným, alternatívou je použitie neutrálneho detergentu a následne 70% etanolu.
- S odpadom by sa malo zaobchádzať ako s infekčným klinickým odpadom kategórie B [10] a malo by sa s ním zaobchádzať v súlade s predpismi aplikovanými v zdravotníckych zariadeniach a miestnymi predpismi.
- Okrem vyššie uvedených odporúčaní by pracovníci vykonávajúci čistenie a nakladanie s odpadom mali nosiť vhodný ochranný odev: chirurgickú masku, rukavice, ochranné okuliare a plášť [11].

Úmrtia v komunite

Aj keď väčšina úmrtí na COVID-19 nastáva v nemocniciach a riziko prenosu zo zosnulého sa zdá byť nízke, orgány, ktoré riešia problematiku zosnulých v komunite, ako napríklad personál sanitiek, polícia a praktickí lekári, by mali mať prístup k OOP. Toto je obzvlášť dôležité, ak majú dôvodné podozrenie, že zosnulý bol nakazený ochorením COVID-19.

Preprava z miesta úmrtia na miesto ďalšieho uloženia ľudských pozostatkov

- Priamy kontakt s ľudskými pozostatkami alebo telesnými tekutinami by mal byť počas prepravy tela z miesta úmrtia a počas príjmu na miestach určených na uloženie tohto tela minimalizovaný.
- Osoby, ktoré sú v kontakte so zabaleným telom zosnulého by mali nosiť vhodné OOP, aby sa minimalizovalo vystavenie infikovaným tekutinám, kontaminovaným objektom a iným kontaminovaným povrchom prostredia. Navrhovaný súbor OOP zahŕňa rukavice a vode-odolný plášť s dlhými rukávami.

Uloženie a príprava tela pred pohrebom / kremáciou

- Zahalenie mŕtveho tela do rubáša (pohrebného oblečenia) a jeho príprava na vystavenie a/alebo pohreb sa môže vykonať s použitím vhodných štandardných preventívnych opatrení a OOP, aby sa zabránilo prenosu priamym kontaktom. Minimálne požiadavky zahŕňajú rukavice a vode-odolný plášť s dlhým rukávom.
- Vystavenie tela pre smútiacich sa môže uskutočniť. V prípade, ak by sa mali smútiaci alebo náboženský predstavitelia mŕtveho tela dotýkať, mali by taktiež použiť štandardné bezpečnostné opatrenia a OOP, ktoré bránia prenosu prostredníctvom priameho kontaktu. Minimálne požiadavky zahŕňajú rukavice a vode-odolný plášť s dlhým rukávom. Zamestnanci musia zabezpečiť, aby smútiacim pomohli pri správnom používaní OOP. V prípade obmedzenej dostupnosti OOP alebo nedostatku personálu, ktorý zabezpečí dohľad nad návštevníkmi, zvažte obmedzenie dotýkať sa ľudských pozostatkov počas ich vystavenia.
- Ak je potrebné vykonať posmrtné vyšetrenia (pitvu), malo by sa predchádzať používaniu postupov, pri ktorých dochádza k tvorbe aerosólu, vrátane použitia vysokootáčkového náradia. Ak sa predpokladá tvorba aerosólu (napríklad ak sa používa takéto elektrické náradie), mali by sa použiť vhodné OOP.
- Balzamovanie sa môže vykonať pomocou vhodných štandardných preventívnych opatrení a OOP, aby sa zabránilo prenosu priamym kontaktom. Minimálne požiadavky zahŕňajú rukavice a vode-odolné plášte s dlhými rukávami.

Pohreb / kremácia

Zosnulí s podozrením na ochorenie alebo s potvrdeným ochorením COVID-19 môžu byť pochovaní alebo spopolnení ako zvyčajne.

(voľný preklad z anglického originálu [Considerations related to the safe handling of bodies of deceased persons with suspected or confirmed COVID-19](#) (pdf))